

ΦΡΑΞΟΣ ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΜΟΛΙΝΟΣ

«**Η** Ιστορία, την οποία χρειάστηκε να προσκινήσουν οι άνθρωποι, είναι θεόπιπτα γευστή για τη σκληρότητά της. Σήμερα οι εντολές αυτής της θεότητας εκφέρονται από επιτάξεις ιερές κρυμμένες στο κοίσιμο εσωτερικό του ειδώλου της, ενός ειδώλου που τα μάτια του είναι έτοιμα για να ακολουθούν παντού τον άνθρωπο, ο οποίος αδυνατεί να απορρίψει το βλέμμα τους. Ερασιτέλες επιδίδονται στα ερωτικά τους παιχνίδια υπό το άγρυπνο βλέμμα αυτού του ειδώλου, ένα παιδί παίζει στην αμμουδιά χωρίς να υποψάζεται ότι η ζωή του έχει ήδη μετρηθεί και συνυπολογισθεί στον γενικό λογαριασμό».

Η οργουελική έμπνευση αυτή αναφορά (σελ. 269 του βιβλίου του Μίλος) είναι χαρακτηριστική των

τα φαινόμενα να οργανωθούν και να παραγάγουν θεωρητικό λόγο. Γιατί ο Μίλος δεν καταγγέλλει με ευκολία τον σταλινισμό όπως τόσο και τόσο ελαφρά τη καρδία. Εκκινώντας από τα ειδικά παιδικά του χρόνια στο Βέλγιο (σήμερα πρωτεύουσα της Λιθουανίας, τότε όμως τμήμα της Πολωνίας) δίνει μια καλή εικόνα των μετακινήσεων των πληθυσμών στην Κεντρική Ευρώπη και στις χώρες της Βαλτικής. Αναλύει τον ρόλο της Ρωσίας ως επικυρίαρχης δύναμης στην περιοχή και τη σύνταξη των κοινωνιών αυτών ανάμεσα στους δύο γίγαντες, Γερμανία και Σοβιετική Ένωση. Αναφέρεται στον εκρατισμό της ανατολικοευρωπαϊκής πολιτικής σκηνής και στο «κατάπιωμα» της Πολωνίας από τις δύο μεγάλες γειτονικές της χώρες στις αρχές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Στον κατάρα του παλαιού σοβιετικού ή φεουδαλικού ακόμα κόσμου της υπαίθρου. Στο ιδεολογικό κενό που προέκυψε, στα στρατόπεδα συγκέντρωσης στον εγκληματικό ρόλο που υποδόθηκε η Ρωσία κατά την Εξέγερση της Βαρσοβίας όταν άρνησε τους Πολωνούς

ως τρόπου σκέψης που σάρωνε τα χρόνια εκείνα και στην πεποίθηση των συγγραφέων και άλλων δημογράφων ότι έτσι καθιλοκόπη το όραμα της Ιστορίας, που υλοποιήτο επί του εδάφους από την πανίσχυρη σοβιετική στρατιωτική μηχανή.

Η «Νέα Πίστη»

Ο Μίλος δίνει λοιπόν ιδιαίτερη έμφαση στην επικυρίαρχια αυτού που ονομάζει «Νέα Πίστη», όρος ιδιαίτερα εύστοχος σε κοινωνίες - όπως η πολωνική - για αιώνες παραδομένες στον καθολικισμό. Εξηγεί όμως με ευκρίνεια και την κοινωνική διάσταση της προσχώρησης των διανοούμενων στο νέο δόγμα του ιστορικού υλισμού: καθώς επρόκειτο για κεντρικά σχεδιασμένες οικονομίες, οι

άνθρωποι της τέχνης έβρισκαν επαγγελματική εξασφάλιση στις αγκάλες του κράτους. Ξέφευγαν έτσι από τον ακραίο ανταγωνισμό και την κατασπατάληση των ταλέντων τους, που λογικά συμβαίνει στους χώρους της τέχνης. Μόνο που έπαισαν να κάνουν... τέχνη. Με το πρόσχημα της εκπαίδευσης των εκφραστικών τους μέσων, όπως και με την αναγκαιότητα να σκιαγραφούν χονδρικά δύο τύπους πρώων - τον «μαύρο», δυτικής ή ανατολικής κοπής, καπιταλιστή και τον «πάλαιτο» κομμουνιστή, αγωνιστή, προλετάριο - οι συγγραφείς κατέληξαν σε μια τέχνη ηθικιστική του καθεστώτος, ελάχιστη λυτρωτική για τον αποδέκτη τους και σκληροπονημένη στο έπακρο. Η Νέα Πίστη κατέληξε στη δομική κυριαρχία του

φόβου μήπως παρεκκλίνεις από τη γραμμή του κόμματος, δηλαδή του κάθε γραφειοκράτη που ερμηνεύει δογματικά τη γραμμή. Το ολοκληρωτικό κράτος καθιστούσε αιχμάλωτη τη σκέψη των πολιτών του.

Οι εκπομπές

Στον δομικό φόβο των πολιτών δίνει ιδιαίτερη έμφαση ο Μίλος. Οι εκπομπές και τα στρατόπεδα καταναγκαστικής εργασίας κάπου στη Σιβηρία ή στον Αρκτικό Κύκλο ήταν η πορεία των πολλών. Η πληθυσμιακή σύνθεση ολόκληρων περιφερειών ή και χωρών άλλαζε οριστικά. Η απαγόρευση να δημοσιεύσεις ή να ανεβάζεις το έργο σου επί σκηνής κατέλαβε να γίνει ο επίκλης κάθε δημιουργού (ακόμα και στην πλέον

Ο Μίλος δεν καταγγέλλει με ευκολία τον σταλινισμό όπως τόσο και τόσο ελαφρά τη καρδία. Και εξηγεί την περίπτωση νομοτελεσιακή προσχώρηση των διανοουμένων σε αυτόν

να πεθαίνουν στα χέρια των Γερμανών, με τον στρατό της να παρακολουθεί απαθώς από την απέναντι όχθη του Βιστούλα μιας και επρόκειτο για

επηρεών που ήδη είχε ασκήσει το περίφημο 1984, όπως επίσης *To Μιλόν και το Απερσο* του Άρθουρ Κέλερ, σε όποιο κομμάτι της ανατολικοευρωπαϊκής διανομοής είχε πρόσβαση σε παρόμοια έργα. Άλλωστε ο συγγραφέας είχε αποδράσει ήδη από τη χώρα του και ζούσε στο Παρίσι κατά τη διετία 1951 - 52 όταν γραφόταν το παρόν βιβλίο, έχοντας περάσει προηγουμένως ένα διάστημα ως μορφωτικός ακόλουθος της Πολωνίας στην Ουδογκοχόν. Θα επέλεγε να παραμείνει στη Δύση. Πολιτογραφώθηκε αμερικανός πολίτης και η ποίησή του τού απέφερε το Βραβείο Νομπέλ το 1980. Παρά, δε, το ότι εδώ έχουμε ένα καθαρό πολιτικοκοινωνικό δοκίμιο, διακρίνονται τα σπέρματα της ορσουικής δεινότητας, η τάση να παραχθεί φιλοσοφικός λόγος, η αίσθηση του ιστορικού βάθους και του βάρους της γεωγραφίας, η κεντροευρωπαϊκή έμπνευση περιπέλοκότητα των σκέψεων.

Η ανάλυση

Υπάρχει και πολλά υπομονή, ώστε

αστικού τύπου ξεσηκωμό, η ήττα του οποίου θα άνοιγε διπλάτες τις πόλες στον κομμουνισμό.

Ο Μίλος λέει και άλλα πολλά προκειμένου να εξηγήσει την περίπτωση νομοτελεσιακή προσχώρηση των διανοούμενων από την Ανατολή και τη Δύση στο κομμουνιστικό δόγμα και ειδικότερα στον σταλινισμό. Μάλιστα χρησιμοποιεί τέσσερα διακριτά παριδείγματα συγγραφέων που εκκινώντας από μια γκάμα αποκλινουσών πολιτικών θέσεων - ακροδεξιάς έως καθολικής, έως αδόφορες - προσχώρησαν στον σοσιαλιστικό ρεαλισμό, ήρτησαν τον Στάλιν, σκληροπονήσαν τη γραφή τους, καθήγγεναν τη Δύση με κάθε σφοδρή. Ανταμείβθηκαν με ποικίλα προνόμια, αλλά έχασαν τελικά την ψυχή τους, δηλαδή την ποιότητα της γραφής και το ταλέντο τους. Το Κόμμα τους χρησιμοποίησε μετά τον Πόλεμο και την εγκαθίδρυση φιλοσοφικών καθεστώτων για όσο μπορούσαν να φανούν χρήσιμοι στην υπόθεση της παγκόσμιας επανάστασης και στην υλοποίηση του ιστορικού υλισμού. Ιδιαίτερη έμφαση δίνει στην κυριαρχία της διαλεκτικής

Τσέσλαβ Μίλος Όταν η Ιστορία φυλακίζει το πνεύμα

Ο νομπελίστας πολωνός ποιητής έγραφε ήδη στις αρχές της δεκαετίας του '50 ένα κριτικό έργο για την κυριαρχία της Νέας Πίστης, την επικράτηση του σοσιαλιστικού ρεαλισμού και την προσχώρηση των διανοουμένων στο δόγμα του διαλεκτικού υλισμού

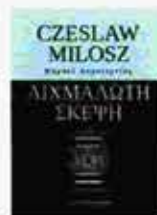
Η εποχή του Μουρτιμπινγκισμού

Τέχνη «χρήσιμη» και κατευθυνόμενη

Το άλλο σπουδαίο εγχείρημα του βιβλίου δεν ανήκει στον Μίλος αλλά σε έναν άλλο μεγάλο πολωνό συγγραφέα του Μεσοπολέμου, τον Στανίσλαβ Βίτικεβιτς, και στο ογκώδες βιβλίο του *Αδελφότητα* (και σφραγίζει στα ελληνικά από τις εκδ. Κέδρος σε μετάφραση Αλέξη Καλοφωλιά). Χρησιμοποιώντας ως οδηγό τη μοναδολογία του Λάμπινιτς, ο Βίτικεβιτς είχε αποτυπώσει μια ευρωπαϊκή δυοτοπία με ήρωες κυρίως της ανώτερης τάξης, χρήση ψυχοτρόπων ουσιών και ακραίο ερωτισμό, ενώ οι στρατιές των βαρβάρων προσιδίζουν από την Ανατολή. Πολυμορφός, θρησκαία, τέχνη πνέουν τα λόγια και μόνο ένα χάπι που διανιούν γυρολόγοι ανά την επι-

κράτεια (το Μούρτι Μπινγκ) κάνει τους πολίτες να ξεχνάνε το κενό τους. Η εποχή του Μουρτιμπινγκισμού έχει έρθει καθώς ο αγέτης της χώρας αποκεφαλίζεται μετά τις δέουσες τιμές. Η Ιστορία έχει αποφανθεί. Τώρα η τέχνη γίνεται «χρήσιμη» και κατευθυνόμενη και ο επίκλης του Βίτικεβιτς γίνεται η πραγματικότητα του Μίλος. Τα υπόλοιπα μας είναι γνωστά από την Ιστορία που μεσοδόθηκε κατά το δεύτερο ήμισυ του εικοστού αιώνα. Ο Ανδρέας Πομπάς είχε να ξεπεράσει ποικίλες μεταφραστικές δυσκολίες, αλλά η μακρά θητεία του στη σχετική φιλοσοφία λειτούργησε αποτελεσματικά και το τελικό προϊόν τον δικαιώνει.

αφηρημένα των τεχνών, τη μουσική). Το πιο ευρηματικό ίσως μέρος του βιβλίου είναι το κεφάλαιο 3, όπου αναλύεται ο μηχανισμός απόκρισης της σκέψης του καθενός μέσω ποικίλων στρατηγικών. Κατηγοριοποιούνται οι μορφές προσποίησης που υιοθετεί ένας πολίτης μέσω του δανείου του *κετμάν*, όρου περσικής προέλευσης που αποδίδει ευφάνταστα τους τρόπους απόκρισης των αποκλίσεων της σκέψης από το ορθόδοξο, επίσημο δόγμα (αυτό που ήδη ο Οργουελ είχε ονομάσει «έγκλημα σκέψης»). Θα απαιτείτο ο χώρος ενός ακόμη άρθρου για να κωδικοποιήσουμε τις ποικίλες μορφές που παίρνει το *κετμάν* στις σοσιαλιστικές κοινωνίες, ο Μίλος όμως αποδεικνύει βήμα βήμα πώς

Czesław Miłosz
ΑΙΧΜΑΛΩΤΗ ΣΚΕΨΗ

Μτφ. Ανδρέας Παππάς, Εκδ. Παπαδόπουλος 2017, σελ. 303
Τιμή: 17 ευρώ

η απόληξη αυτής της διαδικασίας καταλήγει στο απόλυτο ψέμα: όλοι ψεύδονται προς όλους, οι καθοδηγητές και οι απاراتοίκ, το κράτος και οι εργαζόμενοι, οι αγρότες των κολλάχ και οι ερευνητές οι κλεισμένοι στα εργαστήρια που παράγουν την προλεταριακή επιστήμη.

Ο κορυφαίος πολωνός λογοτέχνης Τσέσλαβ Μίλος (η πραγματική προφορά στα πολωνικά είναι Τσέσουαβ Μίλγουος) που τιμήθηκε με το Βραβείο Νομπέλ Λογοτεχνίας το 1980, πέθανε το 2004 σε ηλικία 93 ετών

